

машній арешт: Ознака демократії чи іграшка для буржуїв? <http://ua.for-ua.com/comments/2013/04/01/084206.html>; та ін.

3. Люблинский П.И. Свобода личности в уголовном процессе: меры, обеспечивающие неуклонение обвиняемого от правосудия / П. И. Люблинский. – СПб. : Сенат. тип. – 1906. – 711 с.

4. Свод законов Российской империи, повелением государя императора Николая Павловича составленный. Изд. 1832 г. – Т. 15. – СПб., 1832 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.prlib.ru/Lib/Pages/authority_1-2-4-2.

5. Замість СІЗО – домашній арешт // Радіо «Свобода» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://helsinki.org.ua/index.php?id=1326710> 885.

6. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации : федеральный закон от 18 декабря 2001 г. № 174-ФЗ [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.consultant.ru/popular/urkrf/>.

7. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь : Закон Республики Беларусь от 16 июля 1999 г. № 295-3 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://pravo.kulichki.com/vip/urk/00000001.htm>

8. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан: Кодекс Республики Казахстан от 13 декабря 1997 г. № 206-І [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.pavlodar.com/zakon/?dok=00147&ogl=all>.

9. Накази МВС України від 09 серпня 2012 року № 696 «Про затвердження Положення про порядок застосування електронних засобів контролю»; від 18 грудня 2012 року № 1172 «Про уповноваження підрозділів органів внутрішніх справ на здійснення забезпечення електронного контролю».

10. Москаль Г. Втеча Мельника. Як ректор позбувся електронного браслету [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://glavcom.ua/articles/13159.html>.

МИРОШНИЧЕНКО Ю. М.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного,
адміністративного та міжнародного права
(Маріупольський державний університет)

УДК 343.985

СУД ЯК СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТАКТИКИ

Обґрунтовується існування тактики суду як складової криміналістичної тактики. Аргументується наявність правових підстав ініціативної доказової діяльності суду. Констатується необхідність розробки відповідних криміналістичних рекомендацій та їх упровадження у практику судочинства.

Ключові слова: криміналістика, судовий розгляд, тактика суду.

Обосновывается существование тактики суда как составляющей криминалистической тактики. Аргументируется наличие правовых оснований инициативной доказательственной деятельности суда. Констатируется необходимость разработки соответствующих криминалистических рекомендаций и их внедрения в практику судопроизводства.

Ключевые слова: криминалистика, судебное разбирательство, тактика суда.

Substantiates the existence of the tactics of the court as part of criminalistics tactics. Existence of legal grounds of initiative evidentiary activity of court is reasoned. Need of development of the corresponding recommendations of criminalistics and their introduction in legal proceedings practice is stated.

Key words: criminalistics, judicial proceedings, court tactics.

Вступ. Криміналістика виникла як наука про методи розслідування злочинів, а тому спочатку сферою застосування її рекомендацій була лише область попереднього розслідування. Однак із розвитком науки ставало все більш зрозумілим, що криміналістичні рекомендації з успіхом можуть бути використані й у процесі судового слідства. Аналіз можливостей і меж застосування даних криміналістики судом виявив необхідність розробки таких рекомендацій, які призначалися б саме для суду [1, с. 469]. Проте й дотепер у криміналістичній науці питання щодо можливості використання криміналістичних тактичних рекомендацій судом залишається дискусійним.

Постановка завдання. Виходячи зі змісту норм закону та суті змагального процесу, можна припустити, що суд – дійсно далекий від криміналістичної тактики суб'єкт. Але чи так це насправді? Відповідь на це концептуальне питання і становить мету даного дослідження, яке показало, що в цілому число вчених-криміналістів, котрі визнають за криміналістичною тактикою судового розгляду право на існування, досить велике.

Результати дослідження. У різний час до проблем судової тактики зверталися Л. Ю. Ароцкер, Р. С. Белкін, І. Є. Биховський, А. І. Вінберг, М. М. Видря, Г. А. Воробйов, Г. Г. Зуйков, Н. Н. Медведев, І. Ф. Пантелєєв, С. П. Сухов, В. Г. Танасевич, В. Г. Тихиня, А. Л. Ципкін, Н. О. Якубович, ідеї яких стали теоретичною базою подальших наукових розробок, серед яких заслуговують на увагу дослідження низки українських і російських науковців, які послідовно відстоюють необхідність озброєння криміналістичними знаннями професійних учасників судового розгляду. Так, наприклад, С. Л. Кисленко констатує, що успішне вирішення завдань, покладених на судові органи, залежить не лише від уміння грамотно застосовувати закон, але й оптимально використовувати положення різних наук, у тому числі й криміналістики [2]. О. Ю. Корчагін обґрунтовує необхідність концентрації загальнотеоретичних і прикладних питань криміналістичного забезпечення судового розгляду кримінальних справ у самостійному розділі криміналістичної науки – «Криміналістичному забезпеченні судового розгляду» [3]. І. В. Румянцева, розглядаючи проблеми ситуаційного підходу в діяльності суду, доводить неможливість абсолютної пасивності судді в дослідженні доказів, а також пропонує авторське визначення тактики судового слідства, визначає шляхи подальших розробок зазначеної проблеми [4]. С. В. Кобилинська, вивчаючи криміналістичні аспекти організаційного процесу під час розгляду справ у суді першої інстанції, пропонує систему поєднання організаційних рекомендацій із тактикою судового слідства [5]. О. О. Сичова, досліджуючи питання тактичних комбінацій та операцій в межах судового слідства, уточнює поняття тактики судового допиту, пропонує рекомендації з удосконалення тактичного забезпечення огляду та експерименту на стадії судового слідства [6]. М. Й. Вільгушинський присвятив свою працю розробці тактичних засад судового слідства та визначенню теоретико-методологічного підґрунтя до формування тактики судового слідства в системі криміналістики [7]. І. І. Когутич обґрунтовує концепцію принципової можливості й необхідності використання криміналістичних знань судьями та відповідними професійними учасниками розгляду кримінальних справ [8].

Проте є й інші точки зору. Так, О. Я. Баєв вважає, що законодавець «по суті, заклав питання про суд як суб'єкт криміналістики, однозначно визначивши її споживачів під час судового розгляду кримінальних справ – професійних представників сторін у суді. Немає ні тактики суду як такої, ні тактики судового слідства як такого. Є тактика підтримки державного обвинувачення в суді, і є тактика професійного захисту від державного обвинувачення, висунутого й підтримуваного в суді» [9, с. 8-9].

Схожі думки висловлюють В. П. Бахін та Н.С. Карпов, які вважають, що тактика необхідна там, де зустрічається протидія цілям предметної діяльності або досягненню конкретного результату, спрямована на його подолання чи нейтралізацію. У найбільш загальному вигляді вона полягає в умінні «перехитрити» протидіючу сторону за рахунок маскуванню своїх намірів, шляхом введення в оману, спонукання до певних дій [10]. Аналогічних поглядів дотримується В. К. Весельський, який відзначає, що криміналістична тактика – це вміння (здібність) перехитрити особу, яка протидіє встановленню об'єктивної істини [11, с. 4].

У цілому доводи О. Я. Басва та його прибічників можна звести до наступного. Криміналістична тактика існує лише в конфліктних умовах протиборства сил із різними цілями, а отже, вона не властива діяльності судді.

Утім більш переконливо видається думка В. Ю. Шепітька, який вважає, що така позиція відображає лише одну сторону криміналістичної тактики, пов'язану з подоланням протидії зацікавлених осіб. Однак тактика існує й там, де не потрібно переборювати протидії (наприклад, надати допомогу добросовісному допитуваному у пригадуванні забутого або встановити психологічний контакт із жертвою злочинного зазіхання тощо). Тактика – це не лише протидіюча сила, але й надійний інструмент у руках судово-слідчого й оперативного працівника [12, с. 10-12].

Отже, виключення суду з числа суб'єктів криміналістичної тактики, засноване на такому односторонньому розумінні її сутності, є неприпустимим. Про можливість та необхідність використання тактичних знань у ході судового розгляду кримінальної справи, і зокрема в діяльності судді, свідчать наступні міркування.

Щодо конфліктності. Наявність більшого порівняно з досудовим розслідуванням кола осіб, що беруть участь у розгляді справи й виконують кожний свою процесуальну функцію, дозволяє говорити про існування різноманітних зв'язків між зазначеними суб'єктами. Крім того, дані зв'язки носять необхідний, стійкий і повторюваний характер, тобто є закономірними й можуть проявлятися на різних рівнях взаємин учасників судового розгляду.

С. Л. Кисленко виділив дві групи відносин, в яких бере участь суд: 1) відносини між судом і сторонами, що, як правило, визначаються кримінально-процесуальним законодавством, відповідно до якого кримінальне судочинство здійснюється на основі змагальності сторін; 2) відносини між судом і фахівцями (спеціалістом, експертом), які не зацікавлені в результаті розгляду справи [13, с. 153-154]. Проте конфліктні ситуації можуть виникати як у першій, так і в другій групі.

У цьому плані цікаві міркування, висловлені у статті доктора психологічних наук А. Ю. Панасюка, який ділить виникаючі в судовому засіданні конфліктні ситуації на об'єктивні, що обумовлюються протилежністю процесуальних функцій сторін і сприяють досягненню істини в судочинстві, та суб'єктивні, причиною яких є характерологічні особливості учасників судового розгляду (невитриманість, невихованість тощо). Перші суддя повинен підтримувати, всіяко сприяти виникненню об'єктивного конфлікту між прокурором і захисником, стимулювати сторони до протиборства, активного висловлення своїх позицій, їх захисту і спростування протилежною стороною [14]. Конфлікти суб'єктивні суддя повинен гасити, спираючись або на санкції, або на знання психології, особливостей соціальних чи професійних груп, та й у цілому – особистості [15, с. 161].

Таким чином, основою конфлікту в суді можуть виступати об'єктивні й суб'єктивні фактори. До перших належать норми кримінально-процесуального законодавства, до других – професійні й міжособистісні відносини. І суд повинен вміти одні з них підтримати, а інші – припинити. Тактичні знання при цьому вкрай необхідні.

Щодо протидії. Щоб протистояти спробам винних уникнути відповідальності й разом із тим не допустити судових помилок, в умовах змагального процесу насамперед прокурор повинен повною мірою оволодіти знаннями в області методики розслідування окремих видів і груп злочинів, умінням застосовувати розроблені криміналістикою тактичні прийоми та технічні засоби в умовах судового розгляду. Такі ж знання потрібні, зрозуміло, й іншим професійним учасникам судового розгляду, зокрема захисникам (адвокатам). А суддям такі знання потрібні на рівні, що перевищує рівень будь-якого учасника розгляду, оскільки остаточне рішення в кожній судовій ситуації приймає саме суддя з урахуванням думок сторін.

На практиці одна сторона може переважати іншу не з об'єктивних, а із суб'єктивних причин – неможливість запросити кваліфікованого адвоката, недостатній професіоналізм обвинувача або захисника тощо. За таких обставин доказова активність суду, зокрема використання певних тактичних прийомів, не повинна сприйматись як боротьба з більш сильною стороною. Ця активність спрямована на вирівнювання змагання.

«Необхідність доповнення зусиль сторін може виникнути тоді, коли сторони не можуть, не вміють або не хочуть використовувати свої можливості й права. Проявляючи в даних ситуаціях активність, суд не бере на себе виконання функцій обвинувачення або захисту й не прагне надати певній стороні допомогу. Він бажає встановити істину у справі для винесення законного й обґрунтованого судового рішення» [16, с. 14].

Професійними цілями судді є всебічне, повне, об'єктивне та неупереджене з'ясування всіх обставин кримінального провадження. У цьому плані на суд впливають дві протилежні за цілями сторони, які прагнуть схилити його або до обвинувачення, або до виправдання. Завдання суду – скласти ці два вектори в один – правильний, спрямований на досягнення мети правосуддя.

Перешкодами до досягнення істини можуть бути не лише протидія зацікавлених осіб та конфлікти, але й психологічні особливості учасників розгляду, їхні взаємини, недостатня активність однієї зі сторін, помилки й прогалини досудового слідства тощо. Навіть загальні положення і принципи судового розгляду, які ставлять суддю й усіх учасників судового розгляду в певні процесуальні рамки та змушують їх діяти в певних умовах, можна розцінити як перешкоду, тому що не всі засоби й методи досягнення істини при цьому доступні. Суд повинен обрати такий тактично правильний хід судового розгляду, щоб усі ці перешкоди були успішно подолані.

Кримінально-процесуальний закон не відносить суд до числа суб'єктів, на яких покладено обов'язок щодо збирання доказів для встановлення обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Зважаючи на це, деякі судді вважають себе вільними від застосування будь-яких заходів щодо відшукування істини у справі під загрозою обвинувачення у схиленні на ту чи іншу сторону та порушенні, таким чином, принципу змагальності. У результаті суд дійсно може схилитися на сторону обвинувачення або захисту, але не тому, що перевірів їх правоту або неправоту, а тому що одна з них була більш переконливою, підготовленою, мала для цього більше ресурсів і можливостей.

Така ситуація видається неприпустимою. Суд – не просто арбітр у спорі між сторонами обвинувачення та захисту. З'ясування обставин справи не може обмежуватися дослідженням виключно тих доказів, які надані сторонами, коли сторона обвинувачення не зуміла з тих чи інших причин належним чином обґрунтувати обвинувачення в суді або сторона захисту не змогла справитися зі своїми обов'язками. Суд повинен вирішити справу відповідно до дійсної правоти тієї чи іншої сторони для того, щоб ухвалити законне, обґрунтоване і вмотивоване рішення.

Новий Кримінальний процесуальний кодекс України продовжив курс на реформування кримінальної юстиції в напрямку створення рівних можливостей сторін та реалізації принципу змагальності, за якого результат судового провадження залежить виключно від обґрунтованості позиції сторін. Проте й він не виключає певної доказової активності суду, який, зокрема, має право за власною ініціативою на наступне: здійснити судовий виклик будь-якої особи, коли встановить наявність достатніх підстав вважати, що така особа може дати свідчення, які мають значення для правильного вирішення обвинувачення по суті (ст. 134); дослідити протоколи слідчих (розшукових) дій та інші долучені до кримінального провадження документи, якщо в них викладені чи посвідчені відомості, що мають значення для встановлення фактів та обставин кримінального провадження (ст. 358); оглянути певне місце (ст. 361); витребувати документи, в тому числі скарги підозрюваного чи обвинуваченого, подані ним під час кримінального провадження, та рішення за наслідками їх розгляду, а також викликати на судове засідання осіб та опитати їх для з'ясування добровільності укладення угоди про примирення між потерпілим і підозрюваним (обвинуваченим) чи угоди між прокурором і підозрюваним (обвинуваченим) про визнання вини (ст. 474); призначити розгляд у судовому засіданні обвинувального акта, який надійшов за клопотанням про його розгляд у спрощеному провадженні, та викликати для участі в ньому учасників кримінального провадження, якщо визнає це за необхідне (ст. 382); відновити з'ясування обставин, установлених під час кримінального провадження, та перевірку їх доказами, якщо обвинувачений в останньому слові повідомить про нові обставини, які мають істотне значення для кримінального провадження (ст. 365). Суд має право ініціювати й інші процесу-

альні дії та ухвалювати рішення з окремих питань кримінального провадження, які можуть бути обумовлені тактичними міркуваннями (ч. 4 ст. 193, ч. 2 ст. 336, ч. 9, 13 ст. 352 тощо).

Головуючий як і раніше керує ходом судового засідання, забезпечує додержання послідовності та порядку вчинення процесуальних дій, здійснення учасниками кримінального провадження їхніх процесуальних прав і виконання ними обов'язків, спрямовує судовий розгляд на забезпечення з'ясування всіх обставин кримінального провадження, усуваючи із судового розгляду все, що не має значення для кримінального провадження (ст. 321). Врешті-решт саме суд визначає обсяг доказів, які підлягають дослідженню, та порядок їх дослідження (ст. 349), і це питання, по суті, є центральним у тактиці судового розгляду, адже кінцева істина у справі досягається організацією певної послідовності процесуальних дій, яка повинна бути правильно визначена та правильно з тактичної точки зору проведена.

На останок обов'язком суду є ухвалення законного, обґрунтованого і вмотивованого рішення на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом за внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюючи кожний доказ із точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку (ст. 94, 370).

Для вирішення цих важливих практичних завдань україн необхідне знання суддями прийомів і методів дослідження доказів із використанням організаційних, тактичних засобів і методів, а відтак залишаються актуальними і вимагають подальшого дослідження на основі положень нового процесуального закону питання організації та планування судового провадження, версійної діяльності суду, тактичних рішень, прийомів і комбінацій, тактики окремих судових дій. З огляду на відсутність єдності поглядів, не менш важливим науковим завданням є поглиблення теоретичного обґрунтування самого існування тактики суду. Цілковитих нових тактичних напрацювань потребує специфічна діяльність слідчого судді.

Висновки. Ці та інші проблеми тактики суду як системи наукових положень та розроблених на їх основі відповідно до вимог процесуального закону рекомендацій щодо організації і планування оптимального й раціонального судового провадження, послідовності дослідження доказів, проведення судових дій для встановлення істини та ухвалення законного й обґрунтованого рішення, слід визнати перспективним напрямком розвитку науки криміналістики з метою поширення в суддівському середовищі криміналістичних знань, упровадження в судову практику криміналістичних тактичних рекомендацій задля підвищення ефективності судочинства.

Список використаних джерел:

1. Криміналістика : учебник для вузов / под ред. засл. деятеля науки РФ, проф. Р.С. Белкина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Норма, 2006. – 992 с.
2. Кисленко С.Л. Понятие и суть тактики судебного следствия / С.Л. Кисленко. // Российский судья. – 2002. – № 9. – С. 26-29.
3. Корчагин О.Ю. Организационно-тактические и методологические основы криминалистического обеспечения судебного разбирательства уголовных дел : автореф. дис. доктора юрид. наук : 12.00.09 / О.Ю. Корчагин ; Кубанский гос. аграрный ун-т. – Краснодар, 2008. – 355 с.
4. Румянцева И.В. Ситуационный подход в судебном следствии суда I инстанции : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09 / И.В. Румянцева ; Калининградский гос. ун-т. – Калининград, 2004. – 189 с.
5. Кобылинская С.В. Криминалистические проблемы организации судебного разбирательства по уголовным делам в суде первой инстанции : дис. кандид. юрид. наук : 12.00.09 / С.В. Кобылинская ; Кубанский гос. аграрный ун-т. – Краснодар, 2009. – 175 с.
6. Сычева О.И. Тактика судебного следствия : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09 / О.И. Сычева ; Казанский государственный университет. – Казань, 2009. – 219 с.
7. Вільгушинський М.Й. Тактика судового слідства в системі криміналістики : монографія / М.Й. Вільгушинський ; за ред. В.Ю. Шепітька. – Х. : Право, 2010. – 168 с.

8. Когутич І.І. Теоретичні основи використання криміналістичних знань під час розгляду кримінальних справ у суді : автореф. дис. доктора юрид. наук : 12.00.09 / І.І. Когутич ; Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2010. – 38 с.
9. Баев О.Я. Тактика уголовного преследования и профессиональной защиты от него. Следственная тактика : научно-практическое пособие / О.Я. Баев. – М. : Издательство «Экзамен», 2003. – 432 с.
10. Бахин В.П., Карпов Н.С. Понятие и сущность криминалистической тактики // Современные проблемы криминалистики. Труды Академии управления. – М. : Акад. упр. МВД России, 1998 – С. 9–19.
11. Весельський В.К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти) : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.09 / В.К. Весельський ; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 1999. – 16 с.
12. Шепитько В.Ю. Теория криминалистической тактики : монография. – Х. : Гриф, 2002. – 349 с.
13. Кисленко С.Л. Тактика судебного следствия и ее место в системе криминалистики : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09 / С.Л. Кисленко ; Саратов. гос. акад. права. – Саратов, 2002. – 217 с.
14. Панасюк А.Ю. Разрешение конфликтных ситуаций: стратегия и тактика судьи / А.Ю. Панасюк // Российская юстиция. – 1997. – № 5. – С. 51–52.
15. Корневский Ю.В. Криминалістика для судебного следствия // Ю.В. Корневский. – М. : Центр ЮрИнфоР, 2001. – 198 с.
16. Даровских С.М. Принцип состязательности в уголовном процессе России и механизм его реализации : автореф. дис. канд. юр. наук : 12.00.09 / С.М. Даровских ; Юж.-Ур. гос. ун-т. – Челябинск, 2001. – 22 с.

НАЗИМКО Є. С.,

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
начальник ад'юнктури
(*Донецький юридичний інститут
МВС України*)

РЯБУХА А. В.,

аспірант кафедри кримінального процесу
(*Донецький юридичний інститут
МВС України*)

УДК 343.1(477)

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ПРОВАДЖЕННЯ НА ПІДСТАВІ УГОДИ ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ ЩОДО ВИКРИТТЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ЛАТЕНТНИХ ЗЛОЧИНІВ

Аналізується сучасний стан процесуальної регламентації провадження на підставі угоди про визнання винуватості щодо досягнення цілей особливого порядку кримінального провадження з викриття та розслідування латентних злочинів. Висвітлюються недоліки та надаються шляхи з удосконалення.

Ключові слова: процесуальна регламентація, угода, визнання вини, викриття, латентні злочини.

